

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

P O L İ S A K A D E M İ Y A S I

**KAFEDRA: “CİNAYƏT PROSESİ”
ƏYANİ TƏHSİL**

M Ü H A Z İ R Ə

MÖVZU № 7. “Prosessual məcburiyyət tədbirləri”.

**Vaxt- 10 saat
Müh - 4 saat
Sem. məş.- 4 saat
Təc. məş. - 2 saat**

TƏRTİB ETDİ: “Cinayət prosesini” kafedrasının rəisi,

polis polkovniki **Səyyad Ağayev**

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə olunub və təsdiq edilmişdir.
Protokol № _____ “ _____ ” _____ 2021-ci il

B A K I - 2021

MÖVZU № 7 “Prosessual məcburiyyət tədbirləri”.

P L A N :

GİR İŞ:

1. Cinayət prosesində prosessual məcburiyyət tədbirlərinin anlayışı və tətbiqin hüquqi əsasları.
2. Tutulma prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiqi xüsusiyyətləri.
3. Qətimkan tədbirlərinin anlayışı və növləri.

NƏTİCƏ:

Ə D Ə B İ Y Y A T :

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 12 noyabr 1995-ci il. madd. 28, 32, 67.
2. AR CPM-si. Bakı, 2013-cü il. Maddələr: 147-153, 154-175, 176-178.
3. Azərbaycan Respublikası CPM Kommentariyası. Bakı, 2019.
4. Azərbaycan Respublikasının Polis haqqında Qanunu. Bakı şəhəri, 28 oktyabr 1999-cü il. Maddələr: 21, 22, 23.
5. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 fevral 1998-ci il tarixli “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi haqqında” Fərmanı.
6. Q 48-001-12, 19.09.2012. Polisin nəzarəti altına vətəndaş və ev dustaqlığı qətimkan tədbirlərinin tətbiq edilməsi qaydaları haqqında Təlimatın təsdiq edilməsi barədə.
7. N.H. Bayramov. Həbs qətimkan tədbirlərinin tətbiqi ilə əlaqədar qərarların İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi presedent təcrübəsinə uyğunlaşdırılması metodikası (metodik vəsait) Bakı- 2012
8. Həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 16.07.2012
9. Mirağa Cəfərquliyev. “Cinayət prosesi”. Dərslük. Bakı, 2005.
10. C.Mövsümov. “Cinayət prosesi”. Dərslük. Bakı, 1989-cü il.
11. Azərbaycan Respublikası DİN-in 30.08.2011-ci il 560 nömrəli əmri.

Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanlarında təhqiqat işinin təşkilinə dair təlimatın təsdiq edilməsi barədə.

12. Azərbaycan Respublikası DİN-in 03.11.2011-ci il tarixli 680 nömrəli əmri «Tərədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər və hadisələr barədə məlumatların qəbulu, qeydiyyatı və baxılması qaydaları haqqında Təlimatın təsdiq olunması barədə»
13. Azərbaycan Respublikası DİN-in 26.08.2011ci il tarixli 555 nömrəli əmri «DİN-in Baş İstintaq və Təhqiqat İdarəsi haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə»
14. Cinayət prosesi fənn proqramı Bakı 2018
15. Firuzə Abbasova “Cinayət prosesi” Dərslik. Ümumi hissə. Bakı 2021”Zərdabi LTD” MMC, 2012, 416 s.
16. Cinayət prosesi. Məsələlər Topplusu N.Əliyev, S.Ağayev, A. Mikayılov, İ.Eyyubov, V. Qasımov, Bakı: Mütərcim, 2014-216 səh.

G İ R İ Ş

İbtidai istintaq, prokurorluq, təhqiqat və məhkəmə orqanları ədalət mühakiməsinin vəzifələrini həyata keçirərək, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 fevral 1998-ci il tarixli “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” Fərmanını rəhbər tutmalıdırlar. Bu Fərmanda əsasən insan hüquqlarına hörmət, insan hüquqlarının qorunması, müasir dünyaya qovuşmağın əsas yoludur. Fərmanda Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyev cənabları Azərbaycan Respublikasının prokurorluğuna, daxili işlər və Milli Təhlükəsizlik Nazirliklərinə, habelə Ali Məhkəməyə tapşırılmışdır ki, təhqiqat, istintaq və məhkəmə orqanları tərəfindən insan hüquqları sahəsində qanunvericiliyin tətbiq təcrübəsinin ümumiləşdirilməsini, insan hüquq və azadlıqlarının pozulması hallarının aradan qaldırılmasını təmin etsinlər, eyni zamanda azadlıqdan məhrum edilmiş və ibtidai istintaq zamanı həbsə alınmış şəxslərin saxlanması şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün zəruri tədbirlər həyata keçirsinlər.

Bu Fərmanın icrası ilə əlaqədar DİN-in 2 mart 1998-ci il tarixli tədbirlər planı hazırlanmış və hər bir polis əməkdaşının vəzifələri müəyyən edilmişdir.

Bu gün baxacağımız mövzunun məzmunu əsasən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsdiq edilmiş vətəndaş hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması ilə əlaqədardır. Bunun üçün də biz vətəndaşların hansı hallarda və prosessual qaydada hüquqlarının

məhdudlaşdırılmasını yaxşı bilməli və onlara öz təcrübi fəaliyyətimizdə riayət etməliyik.

Beləliklə, keçək 1-ci sualın araşdırılmasına.

Sual 1. Cinayət prosesində prosesual məcburiyyət tədbirlərinin anlayışı və tətbiqin hüquqi əsasları.

Cinayət-prosessual qanunvericiliyi cinayət mühakimə icraatında proses iştirakçıları (şahid, zərər çəkmiş şəxs, şübhə edilən şəxs, təqsirləndirilən şəxs) tərəfindən qanunla onlara verilmiş hüquq və vəzifələrdən qərəzli istifadə etmələrini, yaxud onlar tərəfindən cinayətin açılması və cinayət törətmiş şəxsin ifşa edilməsini çətinləşdirən hərəkətlərin edilməsinin qarşısını almaq məqsədilə müxtəlif xarakterli prosesual məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi imkanını müəyyən edir. Bu kimi tədbirlər cinayət prosesində prosesual məcburiyyət tədbirləri adlanır. Həmin tədbirləri iki qrupa bölmək olar:

1) sübutların toplanması və möhkəmləndirilməsinin (axtarış, götürmə, şəxsi müdafiə və s.) mühakimə icraatının normal qaydalarını (məsələn, məhkəmə salonundan çıxarılması), həmçinin əmlakın gələcəkdə müsadirə edilməsinin mümkünlüyünü və ya vurulan maddi ziyanın ödənilməsinin (əmlaklarına həbs qoyulmasını) təmin edən tədbirlər;

2) qətimkan tədbirləri. Birinci qrupa aid olan məcburiyyət tədbirləri müxtəlif şəxsləri tətbiq edilə bilər. İkinci qrupa aid olan tədbirlər isə yalnız təqsirləndirilən şəxsə və bir sıra hallarda şübhə edilən şəxsə və məhkum olunmuş şəxsə (hökm qanuni qüvvəyə minənə qədər) tətbiq edilir.

Yeni cinayət-prosessual qanunvericilikdə köhnə CPM-dən fərqli olaraq prosesual məcburiyyət tədbirləri üç hissəyə bölünür:

- a) tutulma;
- b) qətimkan tədbirləri;
- c) digər prosesual məcburiyyət tədbirləri.

Belə bir bölümün praktiki əhəmiyyəti dərhal nəzərə çarpır. Çünki praktikada prosesual məcburiyyət tədbirinin bir növü kimi tutulmaya daha çox rast gəlmək olur, nəinki qətimkan tədbirlərinə. Bunu nəzərə alaraq cinayət prosesində tutulmanın tətbiqi məsələsini geniş şərh etmək məqsədemüvafiq olardı.

CPM-in147-ci maddəsində həm tutulmanın hansı şəxslərə və həm də hansı hallarda tətbiq edilməsi konkret göstərilmişdir. CPM-in 147.1-ci maddəsinə görə cinayət prosesində tutulma yalnız aşağıdakı şəxslərə tətbiq oluna bilər:

- 1) cinayəti törətməkdə şübhəli olan şəxsə;
- 2) ittiham elan edilməli olan şəxslər;
- 3) haqqında seçilmiş qətimkan tədbirinin şərtlərini pozan təqsirləndirilən şəxslər;
- 4) hökmün və ya məhkəmənin digər yekun qərarının icrası yerinə məcburi göndərilməsi və ya təyin olunmuş cəzanın digər cəza növü əvəz edilməsi, habelə şərti məhkumetmənin, yaxud cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmənin ləğvi məsələsinin həlli məqsədi ilə məhkum olunmuş şəxslər.

Beləliklə, qanun yuxarıda sadalanan ancaq bu üç kateqoriyadan olan şəxslər barəsində prosesual məcburiyyət tədbiri kimi tutulmanın tətbiq edilməsinə razılıq verir.

Qanunvericilikdə tutulmanın tətbiq edilmə halları, yəni hansı şəraitin yaranmasında buna yol verilir, o da göstərilmişdir. O hallar aşağıdakılardır:

- a) şəxsin cinayət törətməsinə şübhə yarandıqda;

b) cinayət törətməkdə şübhəli olan şəxs və ya haqqında seçilmiş qətimkan tədbirinin şərtlərini pozan təqsirləndirilən şəxs barədə cinayət təqibi orqanının müvafiq qərarı olduqda;

c) hökmün və ya məhkəmənin digər yekun qərarının icrası yerinə məcburi göndərilməsi və ya təyin olunmuş cəzanın digər cəza növü ilə əvəz edilməsi, habelə şərti məhkumetmənin və ya cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmənin ləğvi məsələsinin həllinədək məhkumun tutulması barədə məhkəmənin qərarı olduqda. Şəxsin qanunsuz tutulmasına qəti surətdə yol verilmir və CPM-in 147.3-cü maddəsinə müvafiq olaraq, əgər belə bir hal baş verərsə, şəxsi qanunsuz tutmuş vəzifəli şəxsə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş məsuliyyətə cəlb olunacağı barədə ciddi xəbərdarlıq edilir.

Sual 2. Tutulma prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiqi xüsusiyyətləri.

Tutulma – cinayət-prosessual qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada şəxsin azadlığını qısa müddətə məhdudlaşdırmaqla onun müvəqqəti saxlanılma yerində saxlanılmasıdır

Cinayət törətməsinə şübhə yarandıqda şəxsin tutulması onun cinayət törətməsinə bilavasitə şübhə yarandığı və ya cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli törətməsindən şübhələnməyə əsas verən digər məlumatlar olduğu hallarda həyata keçirilir.

Şəxsin cinayət törətməsinə bilavasitə şübhə yarandıqda təhqiqatçı, təhqiqat orqanının digər əməkdaşı, müstəntiq və ya prokuror onun tutulmasını aşağıdakı hallardan tətbiq edə bilər:

1) şəxs cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli törədərkən, yaxud bilavasitə bundan sonra cinayət başında yaxalandıqda;

2) zərər çəkmiş, yaxud hadisəni gören digər şəxslər cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin həmin şəxs tərəfindən törədilməsini birbaşa göstərdikdə;

3) şəxsin bədənində, üstündə, paltarında və ya istifadə etdiyi digər əşyalarda, yaşayış yerində, nəqliyyat vasitəsində cinayət qanunu ilə

nəzərdə tutulmuş əməlin törədilməsini göstərən aşkar izlər müəyyən olunduqda.

CPM-in 148.1 və 148.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hallardan biri mövcud olduqda həyata keçirilə bilər. Cinayət işinin başlanmasına dair qərar şəxsin tutulduğu andan 24 saat keçənədək qəbul olunmazsa, tutulmuş şəxs dərhal azad olunmalıdır. Belə qərar qəbul olunsay da, şəxsin tutulması 48 saatdan artıq davam edə bilməz. Tutulmuş şəxsə tutulduğu andan 48 saat keçənədək ittiham elan edilməli həbslə bağlı prokurorun təqdimatı olduqda isə o, məhkəməyə gətirilməli, məhkəmə isə təxirə salınmadan baxmalı və onun haqqında həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi və ya onun azad edilməsi haqqında qərar çıxarmalıdır.

Cinayət əməlini törətmiş şəxs **könüllü gələrək təqsirini boynuna aldıqda** onun barəsində CPM-in 148.2.2-ci maddəsində (bu halda “cinayət hadisəsini görmüş şəxs” qismində onu törətmiş şəxsin özü çıxış edəcəkdir), yaxud artıq cinayət işi başlanmışdırsa, CPM-in 148.3.2-ci və 148.3.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş əsaslardan biri üzrə tutulma tətbiq oluna bilər. Şəxsin bədənində, üstündə, paltarında və ya istifadə etdiyi digər əşyalarda, yaşayış yerində, nəqliyyat vasitəsində cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş **əməlin törədilməsini göstərən aşkar izlərin müəyyən olunması** cinayət törətməlikdə şübhəli olan şəxsin cinayət törətməsinə bilavasitə şübhə yaradan hallardan biridir (CPM-in 18.2.3-cü maddəsi).

Şəxsin bədənində, üstündə, paltarında və ya istifadə etdiyi digər əşyalarda, yaşayış yerində, nəqliyyat vasitəsində cinayətin törədilməsini göstərən izlərin müəyyən olunması həmin şəxsin cinayət hadisəsi ilə hər hansı bir formada əlaqəsini təsdiq edir ki, bu da həmin şəxsi cinayət törətməkdə şübhəli olan şəxs hesab etmək üçün əsasdır.

Cinayət əməlini törətməkdə şübhələnilən şəxsin hadisə yerindən qaçıb gizlənməyə cəhd etməsi o halda mövcud olacaqdır ki, şəxs cinayət hadisəsinin törədildiyi yerdən hər hansı bir üsulla (nəqliyyat vasitəsi ilə, qaçmaqla, gizli yolla və s.) uzqlaşmağa cəhd etsin.

CPM-in 148.3-cü və 148.4-cü maddələrinin sistemli təhlilindən belə bir nəticə çıxarır ki, şəxsin hadisə yerindən qaçıb gizlənməyə cəlb etməsinə görə tutulması üçün **iki mühüm şərt** olmalıdır:

1) həmin şəxsin cinayət əməlini törətməsindən şübhələnməyə əsas verən digər məlumatlar (CPM-in 148.2-ci maddəsində göstərilənlərdən başqa) olsun;

2) törədilmiş cinayət əməli üzrə artıq cinayət işi başlanmış olsun.

Qeyd olunan hər iki şərtin yaranmasınadək cinayət əməlini törətmiş şəxsin hadisə rast gəlinə bilər. Ona görə də göstərilən əsasla tutulmanın tətbiqi bu təcrübədə az təsadüf oluna bilər.

Şəxsin **cinayət prosesini həyata keçirən orqandan gizlənməyə cəhd göstərməsi** dedikdə, cinayət əməlini törətməkdə şübhələnilən şəxsin cinayət təqibini həyata keçirən orqanın əməkdaşından qaçmaq istədiyi istənilən hal (məsələn, onu dindirmək üçün gəlmiş müstəntiq və ya ona çağırış vərəqəsi gətirmiş polis əməkdaşını gördükdə qaçıb gizlənmək istəməsi, özünü pəncərədən çölə atması, nəqliyyat vasitəsini görüb uzaqlaşması və s.) başa düşülməlidir.

Şəxsin **daimi yaşayış yer** dedikdə, "Yaşayış yeri və olduğu yer üzrə qeydiyyat haqqında" AR-ın 4 aprel 1996-cı il tarixli Qanununun 2-ci maddəsinə əsasən, tam həcmdə fəaliyyət qabiliyyətli şəxsin mülkiyyətçi kimi icarə və ya kirayə müqaviləsi üzrə, yaxud AR-ın qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş digər əsaslarla daimi və ya daha çox yaşadığı ev, mənzil, xidməti yaşayış sahəsi, yataqxana, qoca və əlil evləri və digər bu kimi yaşayış yerləri başa düşülür. CPM-in 148.4-cü maddəsinə əsasən, cinayət

törətməkdə şübhə olunan şəxs barəsində tutulma növündə prosesual məcburiyyət tədbirinin tətbiq olunması həm cinayət işinin başlanmasına qədər, həm də cinayət işi başlandıqdan sonra mümkündür.

Hadisəni görən şəxsin köməyi ilə cinayət törətmiş şəxsi tutub saxlamanın xüsusiyyətləri.

Cinayət-prosesual qanunvericilikdə cinayət törətmiş şəxsi tutub saxlaması barədə müvafiq kateqoriyaya aid olan vətəndaşlara da geniş hüquqlar verilmişdir. AR CPM-in 149.1-ci maddəsində bu barədə deyilir ki, cinayət baş verdikdən bilavasitə sonra onu törətmiş şəxs gizlənməyə cəhd göstərdikdən hadisəni görən şəxs onun yaxalanması üçün şəxsin tutulmasında cinayət təqibi orqanına kömək göstərə bilər, o cümlədən:

1) müqavimət göstərdikdə cinayət törətmiş şəxsin əl-ayağını bağlaya bilər;

2) cinayət törətmiş şəxsin üstündə silah və ya başqa təhlükəli alətin, yaxud cinayət işi üzrə əhəmiyyət kəsb edən digər əşyaların olmasını ehtimal etdikdə onun üstünü yoxlayaraq bu əşyaları cinayət təqibi orqanına təqdim etmək üçün götür bilər. Cinayət təqibi orqanının əməkdaşı olmadıqda cinayət törətmiş şəxsi yaxalayan dərhal polis çağırmalı, bunu etmək mümkün olmaıqda isə tutulmuş şəxsi təxirə salınmadan məcburi qaydada polisə çatdırmalıdır. Belə bir normanın cinayət-prosesual qanunvericilikdə nəzərdə tutulması respublikada cinayətkarlıqla mübarizədə vətəndaşların daha aktiv rol oynamasına imkan yaradacaq.

AR CPM-in 150-ci maddəsinə əsasən ittiham elan etmək üçün şəxsin tutulması nəzərdə tutulmuşdur.

Həmin maddəyə əsasən cinayət işi üzrə toplanmış sübutlar şəxsin cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli törətməsini ehtimal etməyə əsas verdikdə və bu şəxs başqa ərazidə yaşadığıda, yaxud onun olduğu yer

məlum olmadıqda müstəntiq və ya prokuror həmin şəxsin tutulması barədə qərar çıxara bilər.

Cinayət prosesini həyata keçirən orqandan gizlənən və ya çağırışa gəlməkdən qəsdən boyun qaçıran şəxsə ittiham elan etmək üçün onun tutulması haqqında qərar çıxarıldıqda müstəntiq və ya prokuror eyni vaxtda həmçinin həmin şəxsin axtarışını elan edir.

İttiham elan etmək üçün şübhəli şəxsin tutulması barədə qərara həmin şəxsi aşkar etmiş təhqiqat orqanının hər hansı əməkdaşı, müstəntiq və ya prokuror icra etməli və bundan dərhal sonra qərarı çıxarmış müstəntiq və ya prokurora xəbər verməlidir. İttiham elan etmək üçün şübhəli şəxsin tutulması 48 saatdan artıq davam edə bilməz.

Tutulmuş şəxs barəsində həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi məsələsi həll olunarkən o, tutulduğu andan 48 saat keçənədək məhkəməyə gətirilməli, məhkəmə işə təxirə salınmadan baxmalı və onun haqqında həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi və ya onun azad edilməsi haqqında qərar çıxarmalıdır.

CPM-in 151-ci maddəsinə əsasən qətimkan tədbirinin şərtlərini pozduğuna görə təqsirləndirilən şəxsin tutulması qeyd olunmuşdur.

Təqsirləndirilən şəxs barəsində seçilmiş qətimkan tədbirinin şərtləri pozulduqda müstəntiq və ya prokuror onun tutulması barədə qərar çıxara bilər. Təqsirləndirilən şəxs barəsində ev dustaqlığı və ya girov qətimkan tədbiri hakim tərəfindən seçilmişsə, qətimkan tədbirinin şərtlərini pozduğuna görə prokuror həmin şəxsin tutulması barədə qərar çıxarmaqla yanaşı, onun həbsə alınmasına dair məhkəməyə təqdimat göndərir.

Qətimkan tədbirinin şərtlərini pozaraq cinayət prosesini həyata keçirən orqandan gizlənən və ya çağırışa gəlməkdən qəsdən boyun qaçıran şəxsin tutulması barədə qərar çıxarıldıqda müstəntiq və ya prokuror, həmçinin eyni vaxtda həmin şəxsin axtarışını elan edir.

Cinayət-prosessual qanunvericiliyin tələbinə əsasən qətimkan tədbirinin şərtlərini pozduğuna görə təqsirləndirilən şəxsin tutulması barədə qərarı həmin şəxsi aşkar etmiş təhqiqat orqanının əməkdaşı, müstəntiq və ya prokuror icra etməli və bundan dərhal sonra qərarı çıxarmış müstəntiqə və ya prokurora xəbər verməlidir. Bundan başqa, qətimkan tədbirinin şərtlərini pozduğuna görə təqsirləndirilən şəxsin tutulması 48 saatdan artıq davam edə bilməz. Şəxsin barəsində seçilmiş qətimkan tədbirinin həbslə dəyişdirilməsi məsələsini həll edilməsi üçün həmin şəxs tutulduğu andan 48 saat keçənədək məhkəməyə gətirilməli, məhkəmə işə təxirə salınmadan baxmalı və onun haqqında həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi və ya onun azad edilməsi haqqında qərar çıxarmalıdır. CPM-in şərh olunan maddəsinin məzmununa əsasən, təqsirləndirilən şəxs həbsdən və vəzifədən kənarlaşdırmadan başqa, bütün növ qətimkan tədbirlərinin şərtlərini pozduqda, onun barəsində CPM-in 151-ci maddəsində müəyyən edilmiş qaydada tutulma tətbiq oluna bilər.

CPM-in 152-ci maddəsinə əsasən hökmün və ya məhkəmənin digər yekun qərarının icrası yerinə məcburi göndərilməsi və ya təyin olunmuş cəzanın digər cəza növü ilə əvəz edilməsi, habelə şərti məhkumetmənin və ya cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmənin ləğvi məsələsinin həlli məqsədilə məhkumun tutulması barədə məhkəmə qərarının çıxarılması üçün cinayət-prosessual qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş konkret hallar mövcud olduqda cəzanı icra edən müəssisə və ya orqan tərəfindən müvafiq təqdimat verilir, CPM-in 152-ci maddəsinin tələblərindən irəli gələn həmin hallar aşağıdakılardır:

1) məhkum olunmuş şəxs qaçıb gizləndikdə və ya müvafiq müəssisəyə, yaxud orqana gəlməkdən boyun qaçırmaq cəhdləri olduqda;

2) məhkum olunmuş şəxs məhkəmə tərəfindən üzərinə qoyulmuş vəzifələri mütəmadi və ya qərəzli olaraq yerinə yetirməkdən boyun qaçırırdıqda. Bu növ kateqoriya şəxsin tutulması barədə qərar çıxararkən

məhkəmə tutulma vaxtını şəxsin tutulduğu andan 7 (yeddi) gün müddətində müəyyən edir. Hökmün və ya məhkəmənin digər yekun qərarının icrası yerinə məcburi göndərilməsi və ya təyin olunmuş cəzanın digər cəza növü ilə əvəz edilməsi, habelə şərti məhkum etmənin və ya cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmənin ləğv məsələsinin həlli məqsədilə şəxsin tutulması barədə məhkəmənin qərarı icra olunması üçün məhkumun yaşadığı ərazi üzrə polis orqanına göndərilir. Tutulma haqqında qərarı icra etmiş orqan icra barədə dərhal məhkəməyə məlumat verir. Belə şəxslərin tutulması məhkəmə tərəfindən müəyyən olunmuş müddətdən artıq davam edə bilməz. Bu müddətdə tutulmuş şəxs məhkəməyə gətirilməli, məhkəmə işə təxirə salınmadan baxmalı və konkret qərar çıxarmalıdır.

CPM-in 153-cü maddəsinə əsasən cinayət təqibi orqanı hər hansı şəxsin tutulduğu halda onun hüquqi statusundan asılı olaraq CPM-də şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs üçün nəzərdə tutulmuş hüquqlarını təmin etməlidir.

Tutulmuş şəxsin hüquqlarının təmin olunması üçün cinayət prosesini həyata keçirən orqanın və müvəqqəti saxlama yerlərinin əməkdaşları aşağıdakıları etməlidirlər:

1) tutulmadan dərhal sonra şəxsə tutulmanın əsaslarını bildirməli, özünə və ya yaxın qohumlarına qarşı ifadə verməmək, müdafiəçinin yardımından istifadə etmək hüquqlarını izah etmək;

2) tutulmuş şəxsi təxirə salınmadan polis və ya digər təhqiqat orqanlarının müvəqqəti saxlama yerlərinə gətirmək, tutulma faktını qeydə almaq, protokollaşdırmaq və onu tutulma protokolu ilə tanış etmək;

3) hər bir tutulma faktı müvəqqəti saxlama yerlərində qeydiyyatdan keçirildikdən dərhal sonra müvafiq təhqiqat orqanının rəhbərinə və İbtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora məlumat

vermək (bu məlumat yazılı və tutulma anından sonra 12 saat müddətində verilir);

4) tutulmadan dərhal sonra şəxsin tutulması barədə xəbər vermək hüququnu təmin etmək (qocaların, yetkinlik yaşına çatmayanların və psixi vəziyyətinə görə imkanı olmayan tutulmuş şəxslərin ailə üzvlərinə müvəqqəti saxlama yerlərinin müdiriyyəti öz təşəbbüsü ilə xəbər verir);

5) şəxsə tutulduğu andan o vəkili və qanuni nümayəndəsi ilə ləyaqətli şəraitdə və nəzarət altında təkliddə görüşmək və konfidensial ünsiyyət saxlamaq imkan yaratmaq;

6) tutulmuş şəxsin öz vəkili olmadıqda, ona müvəqqəti saxlama yeri üzrə ərazidə yerləşən vəkil qurumlarında fəaliyyət göstərən vəkillərin siyahısını təqdim etmək, seçilmiş vəkillə əlaqə saxlamaq və onunla görüşmək imkanı yaratmaq;

7) tutulmuş şəxsin maddi vəziyyəti öz hesabına vəkil tutmağa imkan vermədikdə, on dövlət hesabına müvəqqəti saxlama yeri üzrə ərazidə yerləşən vəkil qurumlarına daxil olan növbətçi vəkillə görüşmək imkanı yaratmaq;

8) tutulmuş şəxs vəkildən imtina etdikdə, bu barədə onun yazılı ərizəsini almaq (ərizə yazmaqdan boyun qaçırıldıqda, həmin faktla əlaqədar vəkil və müvəqqəti saxlama yerinin nümayəndəsi tərəfindən müvafiq protokol tərtib olunur);

9) cinayət mühakimə icraatının aparıldığı dili bilməyən şəxsin tərcüməçinin xidmətindən pulsuz istifadə etmək hüququnu təmin etmək;

10) tutulmuş şəxslə davranışda onun şəxsiyyətini və ləyaqətini alçaltmamaq, qadınlara, yetkinlik yaşına çatmayanlara, qocalara, xəstələrə və əlillərə isə xüsusi diqqət yetirmək;

11) tutulmuş şəxsin barəsində həbs qətimkan tədbiri seçmək, hökmün və ya məhkəmənin digər yekun qərarının icrası yerinə məcburi göndərilməsi və ya təyin olunmuş cəzanın digər cəza növü ilə əvəz

edilməsi, habelə şərti məhkum etmənin və ya cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmənin ləğvi məsələlərinin həlli üçün CPM-in 148, 150-152-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş müddətlərə riayət edilməsi məqsədilə tutulmuş şəxsi qabaqcadan məhkəməyə gətirmək;

12) CPM-in 161.0.1-161.0.8, 161.0.10-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş vəzifələri yerinə yetirmək.

Cinayət-prosessual qanunvericilikdə təkidlə tələb olunur ki, tutulmuş şəxs cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən aşağıdakı hallarda azad edilməlidir:

1) şəxsin cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli törətməsi barədə şübhələr təsdiq edilmədikdə;

2) şəxsi gələcəkdə həbsdə saxlamaq üçün zərurət olmadıqda;

3) hökmün və ya məhkəmənin digər yekun qərarının icrası yerinə məcburi göndərilməsi və ya təyin olunmuş cəzanın digər cəza növü ilə əvəz edilməsi, habelə şərti məhkum etmənin və ya cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmənin ləğvi məsələlərinin həlli üçün tutulma anından 7 (yeddi) gün, digər hallarda isə tutulma anından 48 saat müddətində tutulmuş şəxsi həbs etmək üçün məhkəmə qərarı verilmədikdə.

Sual 3. Qətimkan tədbirinin anlayışı, növləri və tətbiqi əsasları.

CPM-in 154-cü maddəsinə müvafiq olaraq qətimkan tədbiri cinayət işi üzrə icraatda şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin qanunazidd davranışının qarşısını almaq və hökmün icrasını təmin etmək məqsədilə və CPM-in 155.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda onların barəsində seçilən prosessual məcburiyyət tədbiridir.

Qətimkan tədbirləri bir qayda olaraq təqsirli (şübhə edilən şəxsin) azadlığını məhdudlaşdırır, bir halda bilavasitə onun, başqa bir halda isə yanakı ona yaxın adamların və işlədiyi kollektivin marağına toxunur. Buna görə də qanun qətimkan tədbirlərinin yalnız buna zərurət olduqda tətbiq edilməsini nəzərdə tutaraq, onu Azərbaycan Respublikasının CPM-nin 155-ci maddəsində göstərilən hallarla ciddi məhdudlaşdırır. Qətimkan tədbirləri məcburi tərbiyəvi xarakter daşıyır. Belə tədbirlər qanunla müəyyən edilmiş qaydada, yalnız buna hüququ olan orqanlar tərəfindən, təhqiqat aparən şəxs, müstəntiq, prokuror və məhkəmə tərəfindən tətbiq edilə bilər. Lakin qətimkan tədbirinin tətbiqi göstərilən orqanların vəzifəsini deyil,

hüququnu təşkil edir. Həmin orqanlar bu hüquqdan yalnız CPM-nin 155-ci maddəsində göstərilən əsaslardan biri mövcud olduqda istifadə edə bilirlər. Qanun qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsi üçün iki qrup əsasların maddi (cinayət hüququ) və prosessual əsaslarını tələb edir.

Cinayət hüququ əsasları dedikdə, cinayətin baş verməsi faktını və onun hallarını müəyyən edən kifayət qədər sübutların mövcud olması başa düşülür. Qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsini həll edərkən, cinayətin və bunu edən şəxsin ictimai təhlükə dərəcəsi mütləq nəzərə alınmalıdır. Ağır cinayət etmək üstündə təqsirlənən şəxslərə cinayətin ağırlığına görə qətimkan tədbiri olaraq həbsə alınma tətbiq edilə bilər. Təqsirli (şübhəli şəxsin) dəfələrlə məhkum olunması bir neçə cinayət törətməsi, həmçinin onun xüsusi təhlükəli residivist kimi tanınması təqsirləndirilən (şübhə edilən şəxsin) daha yüksək ictimai təhlükəliliyini göstərən hallardır.

Qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsi üçün ümumi prosessual əsas konkret şəxsin təqsirləndirilən şəxs kimi cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsidir. Azərbaycan Respublikasının CPM-nin 155-ci maddəsinə əsasən, qətimkan tədbirləri müvafiq təhqiqatçı, müstəntiq, ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror və ya məhkəmə tərəfindən o hallarda tətbiq oluna bilər ki, cinayət təqibi üzrə toplanmış materiallar şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs tərəfindən aşağıdakı hərəkətlərin edilməsi ehtimalına kifayət qədər əsas versin:

1. Cinayət prosesini həyata keçirən orqandan gizlənmək;
2. Cinayət prosesində iştirak edən şəxslərə qanunsuz təsir göstərməklə cinayət təqibi üzrə əhəmiyyət kəsb edən materialları gizlətməklə və ya saxtalaşdırmaqla ibtidai istintaqın və ya məhkəmə baxışının normal gedişinə mane olmaq;
3. Cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli yenidən törətmək və ya cəmiyyət üçün təhlükə yaratmaq;

4. Cinayət prosesini həyata keçirən orqanın çağırışlarına üzürlü səbəblər olmadan gəlməmək və ya digər yolla cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməkdən və cəza çəkməkdən boyun qaçırmaq;

5. Məhkəmə hökmünün icra edilməsinə maneə törətmək.

Qətimkan tədbirinin seçilməsinin zəruriliyi və onlardan hansının konkret şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə tətbiq edilməsi məsələsi həll edilərkən, təhqiqatçı, müstəntiq ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror və ya məhkəmə aşağıdakıları nəzərə almalıdır:

1. Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə istinad edilən əməlin ağırlığını, xarakterini və törədilmə şəraitini;

2. Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin şəxsiyyətini, yaşını və səhhətinin vəziyyətini, məşğuliyyət növünü, ailə, maddi və sosial vəziyyətini, o cümlədən, himayəsində şəxslərin və daimi yaşayış yerinin olmasını;

3. Əvvəllər cinayətin törədilməsini qətimkan tədbirinin seçilməsini və digər əhəmiyyətli halları.

Həbs və ona alternativ qətimkan tədbirləri yalnız aşağıdakı təqsirləndirilən şəxs barəsində tətbiq oluna bilər:

1. 2 (iki) ildən artıq müddətdə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza təyin edilə bilən cinayətin törədilməsində ittiham olunan şəxsə;

2. CPM-nin 155.1.1. – 155.3.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş hərəkətlərin qarşısını almaq üçün 2 (iki) ildən az müddətə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza təyin edilə bilən cinayətin törədilməsində ittiham olunan şəxsə.

Qətimkan tədbirinin seçilməsinə zərurət olmadıqda, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsdən təhqiqatçının, müstəntiqin, ibtidai araşdırmada prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun və ya məhkəmənin çağırışlarına gəlməsi və onların yaşayış yerini dəyişməsi ilə əlaqədar məlumat vermək barədə yazılı iltizam alınır.

Qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsi haqqında təhqiqat aparan şəxs, müstəntiq, prokuror, məhkəmə cinayətin törədilməsində şübhə doğuran və ya təqsirləndirilən şəxsin cinayəti və tətbiq edilmiş qətimkan tədbirinin seçilməsi əsas götürülməklə dəlili (sübutlu) qərar çıxarırlar.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 156-cı maddəsində qətimkan tədbirlərinin seçilməsinin ümumi qaydası müəyyən edilmişdir. Belə ki, qətimkan tədbirləri müvafiq olaraq təhqiqatçının, müstəntiqin, ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun və ya məhkəmənin qərarına əsasən seçilir.

Həbs və vəzifədən kənarlaşdırma müstəntiqin vəsatəti əsasında və ibtidi araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun təqdimatı, habelə cinayət işinə baxan məhkəmənin öz təşəbbüsü ilə və yalnız məhkəmənin qərarına əsasən seçilə bilər. Ev dustaqlığı və ya girov həbsin əvəzinə müdafiə tərəfinin vəsatəti üzrə məhkəmə tərəfindən seçilə bilər.

Cinayət prosesini həyata keçirən orqan qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə qərarı şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə dərhal elan edir və qərarın surətini ona təqdim edir.

Cinayət işi üzrə icraat xitam verildiyi hallarda şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs barəsində seçilmiş qətimkan tədbirləri xitam olunur.

Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, onun müdafiəçisi və qanuni nümayəndəsi, cinayət prosesinin digər maraqlı iştirakçıları, cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qətimkan tədbirinin seçilməsi və ya dəyişdirilməsi barədə qərarından ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora, yaxud məhkəməyə şikayət edə bilərlər (CPM, m. 173.1).

Qətimkan tədbirinin tətbiqinə zərurət aradan qalxdıqda cinayət prosesini həyata keçirən orqan öz səlahiyyəti daxilində onu ləğv edir.

Məhkəmənin həbs, ev dustaqlı və ya girov qismində seçdiyi qətimkan tədbiri yalnız məhkəmə tərəfindən dəyişdirilə və ya ləğv oluna bilər.

CPM-nin 157.8, 168.6 və 164.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda məhkəmə tərəfindən seçilmiş həbs, ev dustaqlığı və ya girov qətimkan tədbirinin tətbiqinə müstəntiq və ya ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror xitam verə bilər.

Həbs qismində qətimkan tədbirini ləğv edən və ya dəyişdirən, habelə tətbiqinə xitam verən cinayət prosesini həyata keçirən orqan həbsdə saxlanılma yeri müdiriyyətinin rəhbərinə bu barədə həmin gün məlumat verir və müvafiq qərarın surətini ona göndərir.

Qətimkan tədbirlərinin növləri.

Azərbaycan Respublikasının CPM-nin 154.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq şübhəli və təqsirləndirilən şəxsə aşağıdakı qətimkan tədbirlərindən biri tətbiq oluna bilər:

1. həbs;
2. ev dustağı;
3. girov;
4. başqa yerə getməmək barədə iltizam;
5. şəxsi zəminlik;
6. təşkilatın zəminliyi;
7. polis nəzarəti altına vermə;
8. nəzarət altına vermə;
9. komandanlığın müşahidəsi altına vermə;
10. vəzifədən kənarlaşdırılma.

Həbs, ev dustağı və girov yalnız təqsirləndirilən şəxsin barəsində seçilə bilər. Nəzarət altında saxlama – yalnız yetkinlik yaşına çatmayan

şəxsin barəsində seçilə bilər. Komandanlığın müşahidəsi altına vermə yalnız hərbi qulluqçu və ya hərbi toplantıda təlim keçdiyi müddətdə hərbi mükəlləfiyyətli şəxs barəsində seçilə bilər.

AR CPM-nin 154.2 – 154.2.9-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş qətimkan tədbirləri əsas qətimkan tədbirləridir və biri digərilə birlikdə seçilə bilməz. Vəzifədən kənarlaşdırma həm əsas qətimkan tədbirində, həm də digər qətimkan tədbirlərindən birinə əlavə kimi seçilə bilər. Ev dustaqlığı və girov, həbsə alınma alternativ qətimkan tədbirləridir və təqsirləndirilən şəxsin həbsə alınması barədə məhkəmənin qərarı alındıqdan sonra onun əvəzinə seçilə bilər.

İndi isə yuxarıda qeyd etdiyimiz qətimkan tədbirinin ayrı-ayrı növlərini açıqlayaq. Belə ki,

1. Başqa yerə getməmək haqqında iltizam şübhə edilən şəxsdən və təqsirləndirilən şəxsdən təhqiqat orqanını, müstəntiqin və ya məhkəmənin icazəsi olmadan öz yaşadığı yerdən getməsi haqqında iltizam almaqdan ibarətdir. Azərbaycan Respublikasının CPM-nin 165-ci maddəsinə müvafiq olaraq şübhəli şəxs başqa yerə getməmək haqqında verilmiş olduğu iltizam pozduqda ona daha ciddi qətimkan tədbiri tətbiq edilə bilər. Bu barədə iltizam alınarkən təqsirləndirilən şəxsə xəbərdarlıq verməlidir.

Başqa yerə getməmək haqqında iltizam daimi və ya müvəqqəti yaşayış yeri olan təqsirləndirilən şəxsə tətbiq edilə bilər. Bu qətimkan tədbiri yaşayış yeri məlum olmayan şəxslərə tətbiq edilə bilməz. Təqsirləndirilən şəxs daimi yaşayış yerindən özbaşına getdikdə və müvəqqəti razılıq olmadan yaşayış yerini dəyişdikdə, habelə yaşadığı yer haqqında bilə-bilə düzgün olmayan məlumat verdikdə iltizamı pozmuş olur.

İstintaq, məhkəmə orqanlarının çağırışından boyun qaçırmaq və ya üzürsüz səbəblər olmadan müstəntiq yaxud məhkəmənin çağırışına vaxtında gəlməmək və iltizamın pozulması kimi qiymətləndirilir.

Başqa yerə getməmək haqqında iltizamın pozulması ilə əlaqədar olaraq daha ciddi qətimkan tədbiri kimi həbsə alma tətbiq edilərkən qanunun belə bir göstərişi rəhbər tutulmalıdır ki, qətimkan tədbiri olaraq həbsəalma ancaq qanuna əsasən iki ildən artıq müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılan cinayətlər haqqındakı işlər üzrə tətbiq edilir (CPM-si, 155.3.1. maddə).

2. Şəxsi zəminlik şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin tədqiqat orqanına, müstəntiqin yanına və məhkəməyə gəlməsini təmin etməyin öhdəyə götürülməsi barəsində etibar edilən fiziki şəxslər tərəfindən yazılı surətdə iltizam verilməsindən ibarətdir. Zəminlərin sayı iki nəfərdən beş nəfərə kimi şəxs həddində hər bir halda təhqiqat edən şəxs, müstəntiq, prokuror və ya məhkəmə tərəfindən müəyyən edilir. Zəminliyi seçən orqan şəxsin etdiyi cinayətin haqqında və təqsirləndirilən şəxsin istintaqdan və məhkəmədən boyun qaçırdığı halda zəminin məsuliyyəti haqqında xəbərdarlıq edir. Şəxsi zəmin kimi yalnız yetkinlik yaşına çatmış etibar oluna bilən, götürdüyü öhdəliyi yerinə yetirmədikdə minimum əmək haqqı məbləğinin beş yüz misli miqdarında tutula bilən cəriməni qabaqcadan dövlət bankında məhkəmənin depozitinə keçirmiş Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları çıxış edə bilərlər.

Şəxs zəminlərin sayını cinayət prosesini həyata keçirən orqan 2-dən 5-dək şəxs həddində müəyyən edir.

Şəxsin zəminin hüquq və vəzifələri, habelə onların həyata keçirilmə qaydası CPM-nin 168-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur.

Təşkilatın zəminliyi.

Təşkilatın zəminliyi qətimkan tədbiri qismində Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə müvafiq dövlət qeydiyyatından keçmiş etibar oluna bilən hüquqi şəxsin öz nüfuzu və şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin ictimai qaydaya riayət edəcəyi, cinayət prosesini həyata keçirən

orqanın çağırışlarına gələcəyi və digər prosesual vəzifələri icra edəcəyi də daxil olan müvafiq davranışına dair götürdüyü öhdəliyi yerinə yetirmədikdə minimum əmək haqqı məbləğinin min misli miqdarında tutula bilən cəriməni qabaqcadan məhkəmənin depozitinə keçirdiyi pul məbləği ilə zamin durması barədə yazılı öhdəlikdən ibarətdir.

Zamin kimi çıxış edən təşkilatın hüquq və vəzifələri, habelə onların həyata keçirilmə qaydası Cinayət-Prosesual Məcəllənin 168-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur.

Ev dustaqlığı.

Ev dustaqlığı qətimkan tədbiri qismində təqsirləndirilən şəxsi həbsdə saxlamadan və cəmiyyətdən tam təcrid etmədən, lakin məhkəmənin qərarı ilə müəyyən edilmiş azadlıq və digər bir sıra hüquqlara məhdudiyət qoyulmasından ibarətdir.

Ev dustaqlığının qətimkan qismində seçilmiş məsələsinə məhkəmə tərəfindən yalnız müdafiə tərəfinin vəsatəti əsasında həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında qəbul olunmuş qərarın əvəz edilməsi kimi baxıla bilər.

Ev dustaqlığı və onun müddətinin müəyyən edilməsi və uzadılması, ev dustaqlığından azad edilməsi barədə qərarların qəbul edilməsi əsasları və qaydası CPM-nin həbs qətimkan tədbirinə aid olan müddəaları ilə tənzimlənir.

Məhkəmə təqsirləndirilən şəxsin həbsdən azad edilməsi məsələsini həll edərkən ev dustaqlığının qətimkan tədbiri qismində seçilməsi və ya bundan imtina edilməsi barədə qərar qəbul edir. Ev dustaqlığı ictimai tədbirinin seçilməsi barədə məhkəmənin qərarından apellyasiya instansiyası məhkəməsinə şikayət və protest verilə bilər.

Polisin nəzarəti altına vermə.

Polisin nəzarəti altına vermə qətimkan tədbiri qismində Azərbaycan Respublikası CPM-nin 169-cu maddəsində müəyyən edilmiş hüquqi məhdudiyyətlərin şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə tətbiqindən ibarətdir.

Polisin nəzarətində olan şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs təhqiqatçının, müstəntiqin, prokurorun və ya məhkəmənin icazəsi olmadan başqa yerə gedə, habelə müvafiq yaşayış məntəqəsi hədudlarında daimi yaşayış yerini və ya müvəqqəti olduğu yeri dəyişə bilməz. O, polisin müəyyən etdiyi cədvəl üzrə polis orqanına gəlməli və gəlişini qeyd etdirməlidir. Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs davranışına nəzarəti həyata keçirmək üçün istənilən anda polis orqanına çağırıla bilər. Bu məqsədlə polisin müvafiq əməkdaşları şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin iradəsinin əksinə olduqda da onun mənzilinə gəlməyə haqlıdırlar.

Polisin nəzarəti altına vermə qismində qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qərarı icra edilməsi üçün şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin yaşayış yeri üzrə polis orqanına göndərilir. Polis orqanı göstərilən qərarı qəbul etdikdən sonra 24 saat ərzində şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsi çağırmalı, onu qeydiyyatda almalı və nəzarətin tətbiqinə başlanması barədə cinayət prosesini həyata keçirən orqana məlumat verməlidir.

Nəzarət altına vermə.

Nəzarət altına vermə qismində qətimkan tədbiri yetkinlik yaşına çatmamış şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin valideynlərinin, qəyyumlarının, himayəçilərinin, yaxud onun saxlandığı qapalı uşaq müəssisəsi müdiriyyətinin üzərinə yetkinlik yaşına çatmamış şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin ictimai qaydaya riayət etməsi, cinayət prosesini həyata keçirən orqanın çağırışına gəlməsi və digər prosesual vəzifələri icra etməsi da daxil olan davranışını təmin etmə vəzifəsinin qoyulmasından ibarətdir.

Komandanlığın müşahidəsi altına vermə.

Komandanlığın müşahidəsi altına vermə qətimkan tədbiri qismində şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin xidmət etdiyi və ya toplanışlar keçdiyi hərbi hissə və ya birləşmə komandirinin, hərbi hissə və ya müəssisə rəisinin üzərinə bu şəxsin ictimai qaydaya riayət etməsi, cinayət prosesini həyata keçirən orqanın çağırışına gəlməsi və digər vəzifələri icra etməsi də daxil olan davranışını təmin etmə vəzifəsinin qoyulmasından ibarətdir.

Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin barəsində komandanlığın müşahidəsi altına vermə qismində qətimkan tədbirinin seçilməsinin mümkünlüyünü yəqin edən cinayət prosesini həyata keçirən orqan müvafiq qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə qərar çıxarır. O, komandanlığın nümayəndəsini qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə qərarla tanış edir və qərarın surətini ona təqdim edir, habelə protokolda göstərilməklə onu şübhənin və ya ittihamın məzmunu ilə tanış edir, hüquq və vəzifələrini ona izah edir, məsuliyyəti barədə xəbərdar edir.

Müşahidə aparmalı olan və bu vəzifələrini yerinə yetirməyən təqsirli şəxslər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş məsuliyyət daşıyırlar.

Vəzifədən kənarlaşdırma.

Vəzifədən kənarlaşdırma qətimkan tədbiri qismində şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin öz vəzifə səlahiyyətlərini icra etməsinə, yerinə yetirdiyi işi, yaxud məşğul olduğu fəaliyyəti davam etdirməsinə qadağan qoyulmasından ibarətdir.

Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs barəsində vəzifədən kənarlaşdırma qismində qətimkan tədbirinin seçilməsi üçün kifayət qədər əsaslar olduqda, ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror göstərilən şəxsə 3 (üç) gün müddətində vəzifə səlahiyyətlərini icra etməyi, yerinə yetirdiyi işi, yaxud məşğul olduğu fəaliyyəti davam etdirməyi əsaslandırılmış qərarı ilə qadağan edə bilər. Eyni vaxtda ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror məhkəməyə

şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs barəsində vəzifədən kənarlaşdırma qismində qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə təqdimat göndərir.

Girov.

Girov qismində qətimkan tədbirinin böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır, habelə ehtiyatsızlıq üzündən ağır cinayətləri törətməkdə ittiham olunan şəxsin həbsdən azad edilməsi, lakin onun cinayət prosesini həyata keçirən orqanın sərəncamında qalmasını təmin etmək məqsədilə məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş pul məbləği və ya digər qiymətli əşyaları dövlət bankında məhkəmənin depozitinə qoymaqdan ibarətdir. Məhkəmənin qərarı ilə girov qismində daşınmaz əmlak da qəbul edilə bilər.

Girovun qətimkan tədbiri qismində seçilməsi məsələsinə məhkəmə tərəfindən yalnız müdafiə tərəfinin vəsatəti əsasında həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında qəbul olunmuş qərarın əvəz edilməsi kimi baxıla bilər.

Girovun qoyulması həm təqsirləndirilən şəxsin əmlakı və vəsatəti, həm də onun yaxın qohumlarının və ya digər fiziki və hüquqi şəxslərin əmlakı və vəsaiti hesabına həyata keçirilə bilər. Girovun dəyərini sübut etmə vəzifəsi girov qoyanın üzərinə düşür.

Məhkəmə girovun məbləğini həddən artıq yüksək təyin etməməli, lakin onun məbləği aşağıdakılardan az olmamalıdır:

1. Böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayət törədilməsinə görə verilmiş ittiham üzrə – minimum əmək haqqı məbləğinin beş misli miqdarında;

2. Az ağır və ya ehtiyatsızlıqdan ağır cinayət törədilməsinə görə verilmiş ittiham üzrə – minimum əmək haqqı məbləğinin on min misli miqdarında.

Məhkəmə təqsirləndirilən şəxsin girov qoyulmaqla həbsdən azad edilməsi məsələsini həll edərkən girovun qətimkan tədbiri qismində qəbul

edilir. Girovun qətimkan tədbiri qismində tətbiq olunması barədə qərardan apellyasiya instansiyası məhkəməsinə şikayət və ya protest verilə bilər.

NƏTİCƏ

Cinayət mühakimə icraatında şəxsiyyətin toxunulmazlığı (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 32-ci maddəsi) təminatlarından biri və vətəndaşı həbsə almaq üçün məhkəmə qərarının və prokurorun təqdimatının tələb edilməsidir. Azərbaycan Respublikası CPM-nin 162-ci maddəsi tələb edir ki, qanunsuz olaraq həbsdə saxlanılan hər bir şəxs dərhal azad edilsin.

İstintaq zamanı qətimkan tədbiri kimi həbsdə saxlama qanunla müəyyən edilmiş müddətdən artıq davam edə bilməz. İstintaqı başa çatdırmaq imkanı olmadığı hallarda və qətimkan tədbirinin dəyişdirilməsi üçün əsas olmadıqda bu müddət müəyyən olunmuş prosessual qaydada artırıla bilər.

Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs onun müdafiəçisi və ya qanuni nümayəndəsi, cinayət prosesinin digər maraqlı iştirakçıları cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qətimkan tədbirinin seçilməsi və ya dəyişdirilməsi

barədə qərarından ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora, yaxud məhkəməyə şikayət edə bilirlər.

Məhkəməyədək icraat zamanı hallar istisna olmaqla, qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə məhkəmə qərarından apellyasiya instansiyası məhkəməsinə şikayət verilə bilməz.